

Riječka spomenica (minuta)

Riječka spomenica. Latinski koncept (minuta)*

April 1915. Spomenica papi Benediktu XV krčkog biskupa dra Antuna Mahničā. Poslao je mom ocu na čuvanje dr Fran Biničić kome ju je dao O. Joso Milošević. On je bio kradom odnio taj memorandum u Rim i predao ga papi. Dr Velimir Deželić, sin.¹

Sanctissime Pater!

In tantis temporum horum angustiis, incerti, quid nobis proxime obvenire possit, temperare nobis non potuimus, quin pleni fiducia ad Sanctitatem Tuam confugeremus, miserias ac aerumnas, quibus praemimur, exposituri, curisque nostris levamentum et auxilium petitori. Speramus autem eo libentius nos a Sanctitate Tua auditum nostraque vota eo paratiore animo exceptum iri, quo sanctior ac gravior causa, quam agimus, est. Gentis Croaticae filii sumus. Nomen jam croaticum et catholicum tam arte invicem juncta sunt, ut idem declarent idemque valeant. In vastissimis peninsulae balcanicae terris una Croatarum gens fidem romano-catholicam usque ad haec tempora servavit, cum reliquae nationes ex parte ad schisma graeco-orientale, ex parte ad Mahomedis legem defecerint. Quodsi perpenditur peninsula balcanica pontem efficere inter catholicum Occidentem et schismaticum Orientem, neminem latet, quam eximium locum Croatiae in republica catholica teneant, ita ut pro certo putare liceat, Providentiam divinam iis gravissimum pro re catholica partes explendas reservasse. Id nostris temporibus apparet, quo vehementius quaestio, quae vocatur orientalis, solvenda se infert.

Inter originis slavicae gentes Croatiae primi fuere, qui Jesu Christo nomen dederunt idque per praefatos Roma ad se missos. Memoratu dignum est quemadmodum Constantinus Porphyrogenitus Croatarum religiosam indolem eorumque ad Evangelium conversionem notavit: "Hi autem Crobati, inquit, baptizati extra limites propriae terrae non libenter aliis bellum inferunt, idque quia oraculum quoddam sive statutum acceperunt a Romano Pontifice, qui sub Heraclio imperatore sacerdotes misit eosque baptizavit. Crobati siquidem post acceptum baptismum pepigerunt et chirographis propriis datis sancto Petro apostolo juraverunt numquam per alienam terram armis invasuros, sed pacem habituros cum omnibus volentibus: et imprecationem vi-

* Cjelovit tekst i pripadajuće bilješke preuzeti su iz: Tomislav MRKONJIĆ, "Hrvatski katolički pokret i 'Riječka spomenica' iz travnja 1915. (Latinski koncept)", u: *Hrvatski katolički pokret*, Zbornik radova s Međunarodnoga znanstvenog skupa održanog u Zagrebu i Krku od 29. do 31. ožujka 2001., Z. Matijević, ur., Kršćanska sadašnjost, Zagreb, 444-456. (op. ur.)

¹ Bilješka rukom na vrhu prve stranice, bez datuma. Na posljednjoj, 15. stranici Dominik Mandić je zabilježio: "Primio 23. XI. 1969. DM"; drugom rukom: "Za gosp. Mandića, od N. [kole] Jagatića, tel. 394-4986". Ova minuta nalazi se danas u ostavštini o. D. Mandića OFM, pohranjeno kod o. Bazilija Pandžića u Zagrebu.

cissim a Romano Pontefice ac- [str. 1] ceperent, ut si quando aliae gentes ipsorum Crobatarum terram invaderent belloque infestarent, pro iis pugnarent, vindexque eorum esset Deus, victoriam conciliante Petro, Christi discipulo. /De administrando imperio, c. 31. pag. 149./²

Hoc scriptoris graeci testimonio concinne et insigniter describitur gentis croaticae sincerus in amplectenda religione christiana animus necnon filialis erga Sedem sancti Petri pietas. Ab his sanctissimis officiis, teste historia, Croatae, licet in tantis rerum humanarum tempestatibus constituti, ad nostra usque tempora numquam discesserunt. Eminuit autem in iis praeprimis erga Romanam Ecclesiam indeficiens fides ac pietas, de qua jam ante mille annos Joannes PP. X eximium testimonium dixit literis ad Croatarum regem Tomislaum a. 924. missis: "Quis enim ambigit Sclavinorum regna in primitiis apostolicae et universalis ecclesiae esse commemorata? cum a cunabulis escam praedicationis apostolicae Ecclesiae perceperunt cum lacte carnis. Quis enim specialis filius sanctae Romanae Ecclesiae, sicut vos estis? ..." /Rački, Documenta, 189. ss/³

Quam pietatem Croatae non verbis tantum, verum etiam praeclaris facinoribus immensisque laboribus pro causa catholica susceptis declararunt. Neque facile nationes catholicas invenitur, quae majora capitis ac fortunae pericula fidei catholicae christianaeque culturae integris servandis subierit.

Jam saeculo IX Photii asseclae omnem lapidem moverunt, ut gentem croaticam a Sedis Romanae communionem ad schisma pertraherent. Verum Croatae Branimir duce Zdeslaum, qui schismatis partibus studens nationem ad defectionem a Romano Pontifice sollicitabat, loco deiecerunt ducemque Branimirum ad Joannem PP. VI-II miserunt, fidem suam Beato Petro denuo asseverantes, ita ut Pontifex festo Ascensionis incruento Sacrificio oblato elevatis manibus Branimiro totique Croatarum genti benedixit.⁴

Novum fidei catholicae periculum in Croatis parabatur a Patarenis seu Bogomilis, quae haeresis ex Bulgaria nationem invadebat. Verum curantibus Summis Pontificibus Innocentio III et Gregorio IX, qui amicissima cum Croatis consuetudine utebantur, et hoc periculum propulsum fidesque catholica integra servata est, immo Gregorius IX [str. 2] Bosniam ejusque ducem (banum) in peculiarem beati Petri fidem recepit.⁵

² Odnosi se na latinsko izdanje, -editio Bekkeriana-: *Constantinus Porphyrogenitus De tematibus et De administrando imperio. Accedit Hieroclis Synecdemus cum Bandurii et Wesselingii commentariis*. Recognovit Immanuel Bekkerus, Bonaе, MDCCCXL. (Corpus Scriptorum Historiae Byzantinae), 65-270; ovaj odlomak na str. 149.

³ Franjo RAČKI, *Monumenta spectantia historiam Slavorum Meridionalium*. Vol. VII. *Documenta Historiae Chroaticae periodum antiquam illustrantia*, Zagrabiae, 1877.

⁴ To su poznata pisma pape Ivana VIII. hrvatskim knezovima, sačuvana u Vatikanskom arhivu, *Reg. Vat. I*, f. 71v, ep. 185 (Zdeslavu), ff. 73v-74r, ep. 191 (Branimiru).

⁵ Riječ je dakle najprije o papi Inocentiu III. (1198.—1226.) i o poznatim odnosima osobito glede bosanskih bogumila; te o bosanskom banu Mateju Ninoslavu (1232.—1250.) i zaštići pape Grgura IX. (1227.—1241.); prema A. THEINER, *Vetera monumenta historica Hungariam sacram illustrantia*, v. I., Romae, 1859., 120, gdje donosi Grgurova pisma br. 292 i 293 od 1. 1. 1233, original ASV, *Reg. Vat. I*, f. 84r.

Sicut jam temporibus migrationem Croatae adhuc cultui pagano dediti, potentiam Avarorum infregerunt eorumque terras occuparunt, ita post obitum Gregorii IX Mongolorum impetum retardarunt eorumque ducem cum exercitu ad internecionem ceciderunt.

Exeunte aetate media novaque ingruente alia fidei catholicae ac culturae christianae pericula impendebant, quibus Croatae eadem invicta fortitudine occurrerunt. Pseudoreformationis asseclae nihil intentatum reliquerunt, ut gentem croaticam a fide catholica et Romani Pontificis ab oboedientia abstraherent. Verum omnia eorum conamina ac artes in vanum cesserunt. Periculum contagii haeretici eo majus erat, quo Protestantismus et Calvinismus in Hungariam invasit magnamque hujus regni imprimis in coetu nobiliorum partem infecit. Cum jam Hungari a duce Croatarum Toma Erdödy peterent, ut haeresim Lutheri in terris Croatiae praedicandi facultatem daret, is arrepto gladio Hungaris respondit: Hoc gladio extirpabimus luem istam, si nos invadere voluerit. Tria nobis flumina sunt: Savus, Dravus et Kupa, ex quibus unum novis hospitibus bibendum dabimus. /Smičiklas, Povijest hrv., II, p. 110,⁶ Šišić, Hrv. pov. II, 158.⁷

Nihil profecto Croatis sanctius, nihil gravius erat, quam undis novae haeresis Europam undique occupantibus, fidei catholicae integritatem ac unitatem servare. Ita exempli gratia inter articulos generalium Congregationum Regni Croatiae et Slavoniae a. 1609-1635 celebratarum inter alia constitutum est: "Praeterea iidem Status et Ordines unanimi voto et consensu priores articulos de non admittenda libertate exercitiorum in hoc regno alienae religionis confirmant; et si quispiam Praedicatorum haeticorum, sive spontanee sive ope cujuspian in hoc Regnum venerit et zizania seminaverit, Praedicatorem liceat unicuique capere, captumque ad Dominum Banum vel Episcopum Dioecesanum ducere. Introductores autem talium et transgressores hujusmodi conclusionis publicae punatur poena in Tripartito contenta." /Kukuljević, Jura Regni Croatiae p. 67.⁸

Item a. 1608 Status et Ordines Regni Croatiae et Slavoniae confoederationi inter Austriae et Hungariae Status contra Turcas initae accesserunt omnia et singula puncta acceptantes "praeter libertatem [str. 3] Religionis, cujus usum his in Regnis... liberum esse nolunt." /Kukuljević, o.p. p. 67.⁹

Gloriosissimam autem palmam Croatarum gens tulit ex conflictione cum intensissimis nominis christiani inimico, qui Turcarum nomine audit. Jam sub finem saeculi XIV primae cum Turcis Europam inundantibus congressiones factae sunt; exinde per tria saecula quasi sine intermissione Croatae pro Sancta Jesu Christi Cruce ac pretiosissima libertate fortiter constanterque dimicavere. Jamjam 1463 occupata est a Turcis tota fere Bosnia, cujus ultima regina Catharina Romae a Pontifice humane excepta, regnum suum S. Sedi testamento legavit. Paulo post etiam Dalmatia fere tota,

⁶ Tadija SMIČIKLAS, *Poviest hrvatska*, v. II, od 1526. do 1848, Zagreb, 1882.

⁷ Ferdo ŠIŠIĆ, *Hrvatska povijest, Drugi dio: od godine 1526. do godine 1790.*, Zagreb, 1908.

⁸ *Jura Regni Croatiae, Dalmatiae et Slavoniae*. II. Edidit Joannes Kukuljević aliter Bassani de Sacchi, velocibus typis doctoris Ludovici Gaj, Zagabriae, 1862., 68.

⁹ Točna stranica, ali cjelovitije: "praeter libertatem Religionis, cujus usum et exercitium his in Regnis...".

Slavonia, Lika et Corbavia a Turcis occupatae. Reliquiae reliquiarum incltyi quondam Croatiae Regni de salute sua desperantes a principibus christianis opem exposcebant, verum frustra. Sancta Sedes sola iniquam temporum illorum conditionem ac gravitatem ex re ponderavit vocesque gentis Croatiae pro Europa catholica et cultura christiana excubantis clamantes benigne excepit, audivit. Ab omnibus derelicti majores nostri Romanos Pontifices solos hortatores nacti sunt eorumque benedictione roborati novum semper animum recipiebant, identidem pecuniae quoque ope ab iis adiuti.

Turcarum vis tandem retardata ac fracta est. Potissima hujus meriti pars invictae Croatarum virtuti debetur, quorum terra, qua late patet, sanguine pro fide catholica effuso madefacta est. Gloria haec genti croaticae sexcentis monumentis servata est. In his eminentia testimonia ab ipsa S. Sede virtuti Croatarum edita. Sic Innocentius PP. XII literis Ordinibus Dalmatiae, Croatiae et Slavoniae missis scribit: "...Cognita nobis ac plane perspecta sunt praeclara bellicae fortitudinis testimonia, quae adversus immissimum christiani nominis hostem edidistis....." /Theiner, *Vetera monumenta Slavorum meridionalium*, II. p. 100¹⁰/. Item Pius PP. IX bulla Ubi primum III. Id. Dec. 1852 foundationis provinciae ecclesiasticae croaticae cum laude memorat "Christi fideles illarum regionum pro catholica potissimum fide contra Mahomedanos et posteros novatores gloriose decertasse."¹¹ [str. 4]

Innocentius PP. XI¹² scribens (25 Sept. 1683) comiti Nicolao Erdödy, Regni Croatiae bano, effert Croatarum "eximia constantiae fideique documenta, quae in acerbissimo illo rerum afflictarum statu ediderunt".¹³ Idem Pontifex Reipublicae Ragusinae literis 12 Septembris 1645 missis de eximia re catholica merita texit: "..... Adeo qui vestrum constans religionis studium, et qua praestatis fortitudinem jam pridem novimus, paterna caritate summopere ducimur, ut vos omni praesidio tectos, cautumque vestrae ditioni esse, quam maxime cupiamus, militaria armamenta, quae tempus tulit, transmitti ad vos jussimus." /Theiner, II, 129.¹⁴/

Amplissimo autem honore nomen croaticum ornavit Leo PP. X Croatiam asseverans se numquam permissurum, ut Croatia — fortissimum scutum et antemurale Christianitatis — pereat. /Kukuljević, Krčelić/

¹⁰ Pogrešno navedeno, točnije A. THEINER, *Vetera monumenta Slavorum meridionalium historiam spectantia*, t. II, Zagrabiae, 1875., 228, n. CCXLIII, od 20. 6. 1693.

¹¹ Cijela rečenica glasi: "Quas quidem postulationes ac laudabilia studia et pia in rebus ecclesiasticis promovendis desideria, apostolica indulgentia plenissime confovare haud dubitavimus, non solum qua ex proposita erectione magnum per ea loca catholice religioni decus et incrementum nec non eisdem incolis spiritualis utilitas sit obventura, verum etiam eo quod christifideles illarum regionum pro catholica potissimum fide tam contra Mahomedanos et posteros novatores, quam hisce nostris turbulentissimis temporibus contra nequiores humanarum divinarumque rerum hostes fortiter obstiterunt, atque ad nefarios illorum ausus retundendos et cohibendos ad sanguinem usque gloriose decertarunt.", prema izdanju S. Razum, *Uzdignuće Zagrebačke biskupije na stupanj nadbiskupije 1852./1853. godine. Papinske pečatnice, svečanost proglašenja i odjek kod suvremenika*, "Tkalčić" 6 (Zagreb 2002), str. 374-375.

¹² U originalu pogreškom Inocentia X.

¹³ A. THEINER, *nav. dj.*, II, n. CCXXIX, p. 215. Točan datum je 25. 9. 1683. i odnosi se na papu Inocentia XI.

¹⁴ *Isto*, n. CLXIII; a. I., ep. 165.

Croatarum virtuti successit fluctus inundationis turcicae infringi ac Occidenti fidem culturamque christianam in tuto poni: majoribus nostris in arena sanguinem fundentibus Europae quietae ac securae literasque artesque excolendi facultas erat. Maximam autem gratiam Croatarum fortitudini Italia debet, cujus aurea artium ingeniarum aetas in ipsum incidit aevum, quo majores nostri pro aris catholicis Occidentisque libertate opesque vitam fundebant. Jure merito sane Nicolaus Erdödy, banus, literis ad Innocentium PP. XI (10 Oct. 1683) scriptis, rogans, ut Pontifex sibi aeres subsidio succurrere dignetur, Regnum Croatiae appellat "antemurale Italiae" per tria enim saecula gens croatica enim quasi excubias exteriores Italiae agebat¹⁵.

Quo melius tamen praesens, in qua gens croatica versatur, conditio intelligatur, juvat politicas vicissitudines ejus perbreve attingere. Occupatis saeculo VII terris, quas usque hodie incolunt, Croatiae variis ducibus parebant, dum saeculo X tota gens in unum regnum consociata est. Tomislaus, primus Croatarum rex, a legatis Sanctae Sedis Apostolicae solemniter coronatus est. Regnum Croaticum, quod praeter hodiernam Croatiam, Slavoniam, Dalmatiam, Istriam, Bosniam et Hercegovinam, partem quoque Serviae totumque Montem Nigrum usque ad Scodram complectebatur, varia fortuna usque ad a. 1102 floruit. Post obitum Zvonimiri regis regnum dissidiis scindi coepit pluribusque provinciis a matre se junctis, [str. 5] reliqua pars Hungarorum regem Colomanum sibi elegit. Bonifatio PP. VIII auctore Croatiae Carolum Robertum regem creaverunt, quod idem etiam Hungari fecerunt. Andegavensium stipe extincto varios sibi reges eligebant, donec anno 1527 Ferdinando I e domo Habsburgica Regnum Croatiae detulerunt. Electio haec libera sponte facta est, pro ut patet e literis, quas Status et Ordines Regni Croatiae ad Ferdinandum I miserunt: "Noverit Majestas Vestra, quod inveniri non potest, ut nullus Dominus potentia mediante Croatiam occupasset. Nisi post discessum regis nostri ultimi Zvonimir dicti, felicitis recordationis, libero arbitrio se coadjunximus circa sacram Coronam regni Hungariae, et post haec nunc erga Majestatem Vestram." /I. Kukuljević, *Jura Regni Croatiae pars II. vol. I. pag. 28.*¹⁶/

Eadem plena libertate gaudebat Croatiae Regnum saeculo XVIII. Cum enim in medium proferretur pragmatica sanctio, qua deficiente linea masculina dynastiae Habsburgicae jus successionis daretur lineae femininae, Primores Statuum et Ordinum Regni Croatiae, Dalmatiae et Slavoniae in Comitibus Zagrabiae habitis, die 9 Martii a. 1712 libere et independenter ab Hungaris pragmaticam sanctionem, qua lineae femininae Habsburgicae ius throni croatici agnoscebatur, ratam fecerunt. Quam libertatem ac independentiam Primores in literis Carolo III Imperatori missis his verbis asserunt: "Nullaque vis, nulla captivitas nos Hungaris addixit, sed spontanea nostra ultroneaque voluntate non quidem Regno, vero eorumdem Regi nosmet subjicimus: ipsorum omnium et nunc profiteamur regem, quamdiu Austriacus fuerit!"¹⁷

¹⁵ *Isto*, n. CCXXX, str. 215-216; orig. ASV, *Lit. princ.* vol. 116, f. 232.

¹⁶ Točnije, prema Kukuljeviću: "Noverit Majestas Vestra, quod inveniri non potest, ut nullus Dominus potentia mediante Croatiae occupasset. Nisi post discessum regis nostri ultimi Zvonimyer dicti, felicitis recordationis, libero arbitrio se coadjunximus circa sacram Coronam regni Hungariae, et post hoc, nunc erga Majestatem Vestram".

¹⁷ Točnije: "Nullaque vis, nulla captivitas nos Hungaris addixit, sed spontanea nostra ultroneaque volun-

Liberi sumus non mancipia.” /Kukuljević, ibi. pag. 106/ Hungari pragmaticam sanctionem demum anno 1723 receperunt.

Caeterum Hungari majore in die studio enitebantur, ut Regni Croatici imperio suo adjungerent unaque cum Hungaria a domo Habsburgica avellerent, Croatis integram semper fidem regi suo servantibus. Quare seditione Hungarorum contra dynastiam Habsburgicam a. 1848 repressa Imperator et Rex Franciscus Josephus I Regni Croatici jura nova constitutione, qua plena Croatiae ab Hungaria independentia agnoscebatur, sanxit. Idem in Comitiis Croatiae habitis a. 1861 artic. 42, qui a Rege approbatus vim legis obtinuit, enuntiatum est. Nihilominus novo electio- [str. 6] nis ordine intruso adhibitisque variis artificiis a. 1867 nova conventio cum Hungaria inita est, qua Regni Croatiae jura multipliciter in discrimen vocantur.

Praesenti itaque tempore omnes quidem Regni Croatiae terrae regi legitimo domus Habsburgicae parent, verum non in unum conjunctae, sed in diversas partes distractae inveniuntur. Dalmatia et Istria citeriori parti imperii (Austriae) adjunctae sunt; Croatia et Slavonia cum Hungaria pacto inito vix umbra quadam autonomiae gaudent; regio inter Muram fluvium et Dravum a Croatia avulsa Hungariaeque attributa est; item civitas Flumensis, Rijeka, qua corpus separatum Croatiae erepta est; tandem Bosnia cum Hercegovina Austriae simul et Hungariae pari ratione adnexa est. Ita jam Regnum Croatiae quaternis institutis ac legibus temperatur. Res igitur politicae nationis croaticae hoc tempore nequissimae ac desperatae sunt.

Accedunt alia incommoda. Conventione a. 1867 inter Austriam et Hungariam inita Imperium Austriacum bipartitum est. Funesto dualismo factum est, ut sicut in citeriore Imperii parte Germani, ita in altera parte Hungari aliarum nationum dominatum usurpaverint. Nationalismi studiis abrepti Hungari linguam et culturam suam variis artificiis et vi etiam aperta obtrudere coeperunt. Neque jura autonoma, quae Conventione a. 1867 Croatis sponderant, sancta habuerunt. Siquidem manifestior in dies fit Hungarorum contentio, ut fines regni sui conculcata regnoque Hungarico adjuncta Croatia ad mare usque proferant; quo studio ducti etiam Flumen civitatem contra omne jus occuparunt.

Funestiora autem sunt indolis religiosi incommoda, quae ex politica cum Hungaris societate Croatis nata sunt. Constat siquidem in Hungariam jam a longo tempore liberalismo peste invasisse ibique Judaismum inito cum secta massonica foedere maximam in rebus publicis administrandis vim consecutum esse. Haec autem vis in Ecclesia ac religione catholica inpugnanda ac liberalismo diffendendo studiorum summam reponit. Ita etiam Croatia superioribus his annis magna fidei catholicae pericula ex Hungaria experta est, gravique avitorum morum integritati vulnera inflictata. Siquidem legem liberalium et interconfessionalium rogationes ad Regni Comitia [str. 7] furtim ac subdole ferre; ad magisterii munus in Universitate Croatica Zagrabiansi viros rationalismi ac materialismi placita sectantes instituere; omnibusque quo liceret modis tum in literis tum in aliis vitae publicae campis studia a catholico sentiendi modo aliena prosequi; tandem viros principiis falsis infectos dubiae viae morum fama immo etiam publicae infamiae stigmatibus notatos ad dignitates quasque eccle-

tate non quidem Regno, verum eorumdem Regi nosmet subjecimus: ipsorum omnino etiamnum profite-mur regem, quamdiu Austriacus fuerit. [...]. (I. KUKULJEVIĆ, *n. dj.*, str. 106 i 107.)

siasticas sacraque munera episcopis contra nitentibus, provehere: haec aliaque hujusmodi moliri, viris, qui per fas nefas ab Hungaria intrusi, superioribus his annis summam rerum in Croatia tenebant, ex industria quodammodo propositum erat. Non mirandum itaque, quo talis res publicas administrandi ratio ad corrumpendos coetus cultioris animos, praecipue eorum, qui munera publica obtinent vel ambiunt, plurimum pertinuit.

Neque hic porro praeterire possumus questionem quae audit Serbismi. Hungari numquam non contendebant, ut Regnum Croatiae sub suum imperium redigerent. Neque mitiorem sortem Croatiae ab Austria experti sunt. Immo inter Hungariam et Austriam concertatio orta est, utraque contendente ut superior discederet. Quo certius autem id quod expectebant, assequerentur, utrimque adhiberi coeptum est jam antiquis probatum illud: Divide et impera! Hoc jam consilio et prudentia diplomatica austro-hungarica Serbismum creavit. Croatis religionis graeco-orientalis persuadebatur eos non esse “Croatas”, verum “Serbos”. Quos quo magis sibi devincirent, varia iis jura ac privilegia ecclesiastica et politica nec non oeconomiae commoda lege sanxerunt, Croatis ubique posthabitis ac oppressis. Sic jam novi “Serbi” Hungarorum amici ac socii facti, opibus et auctoritate Croatis in dies magis praestabant, donec novam quandam religioso-politicam factionem in Regno Croatiae constituerent. Ita gubernio favente regnum in regno, natio in natione creata est. Croatiae a re publica administranda publicisque muneribus praepriis superioribus magis magisque amovebantur, Serbis summa quaeque munia occupantibus. Res eousque devenit, ut in ipsis Regni Comitiis “Serbi” dominatum obtinuerint, ante novem annos autem ab Hungarorum gubernio ad summam in Croatia dignitatem, quae bani est, proventus est vir, qui a religione catholica ad schisma defecerat et separatus a legitima uxore cum alia matrimonium contraxerat, quamvis Regni Statutu provisum sit, ut nonnisi catholicus bani dignitatem obtineat. [str. 8]

Neque secus Austria in terris croaticis sibi subditis egit. Usque ad medium circiter saeculi XIX in Dalmatia nomen serbicum prorsus ignotum erat. Omnes Dalmatae, ex coetu clericali et laico, catholici et graeco-orientales, Croatas se denominabant. “Serbi” Dalmatae originem debent, sapientiae diplomaticae Gubernii austriaci, quod eos neglectis Croatis, privilegiis cumulavit amplaque autonomia ecclesiastica auxit. Sic enim dissidii ac divisionis cuneus croatismo Dalmatae adactus est, maximo incommodo non tantum rei croaticae, verum etiam catholicae; etenim, cum “Serbismus” idem declaret quod orthodoxismus graecus, haud mirum, quod una cum Serbismo etiam orthodoxismus schismaticus pari gradu Austria favente proficiebat. Exempli gratia commemorare liceat pro alumni Seminarii graeco-orientalis Jaderae a Gubernio austriaco stipendium anuum octingentarum coronarum constitutum esse, cum econtra alumni Seminarii catholici S. Theologiae operam navantes non percipiant nisi quingentas coronas licet hi in Seminarium non recipiantur nisi studiis Gymnasii publici bono cum successu absolutis, cum econtra illis jam e sexta Gymnasii classe ad Seminarium aditus pateat!

Haud mirum, quod “Serbi” ab utroque Gubernio tam blande tractati Croatisque ubique antepositi, spiritus sumere et intoleranter se jactare coeperunt. Immo mox studia sua politica ab Austria ad Regnum Serbiae transtulerunt. Ita jam in meridie Imperii creata est factio politica, quae audit “non redemptorum”, terras croaticas in

dies apertius ac arrogantius pro “Magna Serbia” sub dynastia Petri Karajoergjević creanda vindicantium. Haec jam perduellionis consilia ad exitum perducturi “Serbi” contra Imperium conjurare coeperunt, in summorum magistratuuum capita insidias parare, animos populi imprimis juvenum ad seditionem incitare, sexcentisque aliis mediis et artificiis uti, quo prius votorum suorum compotes fierent. Tandem contigit crudele facinus Sarajevi, quo archidux Franciscus Ferdinandus, futurus Austriae Imperator et Rex, quem “Serbi” consiliorum suorum adversarium noverant, extinctus est. In Francisco Ferdinando Croatiae optimam spem reponebant, utpote, qui et intrepidus causae catholicae patronus et juris historici Regni Croatici fautor erat. “Serbi” autem eo sublato integrum sibi fore confidebant in terris Balcani primatum obtinere ac proposita sua politica et religiosa, quorum summa schismatis obfirmatio est, ad effectum adducere. Dolendum autem, quod Serbismus multos quo- [str. 9] que Croatas, maxime ex coetu cultiore, infecit. Ex quo enim lues haec Croatiam invasit, venalitas ingenii ac mobilitas praepollere, religionis incuria morumque christianorum corruptio in dies latius animos inficere coepit, item in factiones politicas in singulos annos aucta scissio, unitatis ac amoris studiorumque sociatorum in ordinibus catholicis defectio.

In hac jam inique rerum conditione versanti Croatarum genti immane bellum, quo Europa et orbis in praesentia contunduntur, ingruit. Membra inclyti quondam Regni Croatici discissa ac dispersa sunt; domini potentes nationem subactam tenent id unum parantes, ut haereditatem Zvonimiri inter se dividant. Austria, Hungaria, Serbia, Russia, Italia opportunitatem speculantur, ut quaeque partem sua capessat. Funestissimum autem est quod causae croaticae patronis neque facultas est jura sua reclamandi ac tuendi, cum vel levissima animi non contenti vel molestiae significatio violenter suppressatur.

Attris nubibus coelum obductum est, incerti animisque coeca expectatione pendentibus tempus proxime futurum prospicimus. Id unum scimus, de Habsburgici Imperii simulque nostra sorte dimicari. Circumspectantibus nobis nusquam apparet, qui votis nostris auditor occurrat causaeque nostrae patrocinium suscipiat. Unum nobis refugium patet, ad Te, Sanctissime Pater. In tanta rerum iniquitate ac incertitudine constituti pleni fiducia adimus Te, praeter Te etenim “Nemo est sub tegmine coeli — qui studeat nostris addere rebus opem”, sicut quondam Joannes Pannonius, Pii PP. II. amicus, canebat. Ex quo enim tempore bellum exarsit, magno cum gaudio animadvertimus Sedis Apostolicae auctoritatem in dies crescere nationesque inter se quodammodo certare, ut ejus gratiam sibi concilient. Rebus sic succedentibus juste expectare licet futurum esse, ut Sanctae Sedis Apostolicae auctoritas etiam in pace conficienda negotiisque internationalibus novo pacto componendis multum valeat. Et annon tunc temporis opportunitas obvenire poterit, quo Sanctae Sedi in nationum consensu causae croaticae patrocinium suscipere liceat? Hac expectatione nisi pietateque paternae qua gentem nostram prosequeris, confisi, mala quae nos angunt, his literis Tibi, Sanctissime Pater, exponere opemque Tuam implorare ausi sumus. [str. 10]

Agitur prae omnibus de causa catholica, quae in regionibus Balcani cum nomine croatico tam arcte conjuncta est, ut hoc extincto et illa in summum discrimen vocetur maximo cum schismatis graeci commodo. Quamvis res catholica, prout jam in-

nuimus, ex liberalismo et Serbismo superioribus his annis magnum detrimentum ceperit, nihilominus ea etiam praesenti tempore meliore in conditione in Croatia versatur, quam in Austria vel Hungaria. Etenim 1. Cum Concordatum inter Sanctam Sedem et Imperatorem Franciscum Josephum initum in Austria et Hungaria publica lege sublato est; in Croatia et Slavonia usque hodie vim publicam obtinet. 2. In Hungaria Calvinismus jam diu cultus libertate publice donatus ac religioni catholicae exaequatus est, dum econtra Croatiae quantumvis Hungaris incitantibus nunquam adduci potuerunt, ut calvinisticam “luem” in finibus suis cultus libertate donarent. 3. Divortium in Hungaria lege sancitum Croatiae, cum Hungari obtrudere studerent, a limine repulerunt.

Genti croaticae laudi dictum sit liberalismum numquam altas radices in ea agere potuisse, diuturna enim trium saeculorum pro fide catholica romana cum Turcis colluctatione et sanguinis perfusione factum est, ut catholica pietas et erga Sanctam Sedem Romanam fides Croatis quodammodo in alteram naturam verterit. Iidemque ipsi, quos ex cultiore coetu liberalismi ac Serbismi peste infectos supra diximus, fidem immo animo latentem servant, quae data occasione reviviscit, ita ut rarissimi inveniantur qui atheistarum more omnibus se religionis vinculis exemerint.

Accedit, quod inde a duodecim annis gravis validaque rei catholicae in gente croatica redintegrandae actio suscepta est, quae majores in dies progressus faciens omnes jam vitae publicae campos occupavit. Exercitus noster catholicus, cujus robur juvenus academica aliique viri, qui ex ordinibus academicis superioribus his annis ad publicae vitae palestram descenderunt, constituunt. Rebus tam prospere procedentibus spem certam habemus tempore jam proximo futuro rerumque vitaeque publicae in gente croatica nos summa petiuros esse, ita ut jam hodie omni cum humilitate gratiosissimoque erga Deum, omnium bonorum auctorem, animo adserere audeamus: “Croatia in nostris castris est!” [str. 11]

His itaque expositis humillimas ad Sanctitatem Tuam preces perferimus. Nemo quidem praesagire potest, quam ingens dierum nostrorum bellum exitum habiturum sit; tamen ad omnes casus, Imperium Austriacum quod attinet, vel victoria, reportabit, vel victum succumbet. Gens nostra utpote cujus sors cum Imperio ejusque dynastia gloriosa arctissima necessitudine juncta est, ad utrumque eventum parata sit oportet.

Si contigerit Austriam e bello superiorem discedere, Croatiae procul dubio sicut hucusque Regi suo legitimo, quem e domo Habsburgica libere sibi elegerunt parebunt. In statu tamen Monarchiae, bello confecto, denuo ordinando ac constituendo Croatiae hae sibi vindicant:

1. Omnium terrarum, quae ethnographica vel civilitatis ratione ad gentem croaticam pertinet, in unam communionem seu corpus politicum consociationem.

2. Terris croaticis adjungendae sunt regiones a Slovenis inhabitatae. Natio enim Slovenorum Croatis et lingua affinis est; utraque porro natio communi in multis historia utitur, ac quod gravissimum est, natio Slovena ex integro catholica est. Accedit, quod apud Slovenos actio catholica jam inde ex triginta annis floret uberrisque fructus fert. Natio slovena non nomine tantum, verum etiam re et strenuo operis studio catholica est, ita ut tota qua patet Austria nulla alia offendatur natio, quae praeceptis fidei catholicae privateque publiceque adeo temperata sit. Nuper inter catho-

licos Croatiae et Sloveniae fraternitatis ac communis actionis vincula in dies arctius adstringi contigit omniumque unum est votum, ut Croatae et Sloveni quam primum in politicam quoque societatem ac communionem coalescant. Anno 1913 Sloveni et Croatae Labaci Conventum catholicum, quo splendidior in Imperio hucusque visus non est, celebrarunt. In hoc jam Conventu Croatarum et Slovenorum nationalis ac religiosa unitas solemniter pronuntiata necnon utriusque nationis politica quoque sub Habsburgensi Dynastia in unum regnum coniunctio, ut summa votorum omnibus honestis mediis expetenda proposita est. Ex hac cum Slovenis communiōne non solum res catholica in Croatia magnum incrementum capturam esse sperare licet, verum etiam Croatae natione slovena sibi adjuncta numero et ingenio invalescentes Serbis praevalerunt faciliusque Balcano majore ex parte schismatico superiores fiunt. [str. 12]

3. Croatarum ac Slovenorum in unum corpus politicum conjunctio ita accipienda est, ut neque cum Austria, neque cum Hungaria communem civitatis formam habeant, sed ut regnum constituent cum propriis legibus et institutis, sub imperio Imperatoris Austriae, cum dignitate, titulo et corona Regis Croatiae. His itaque nihil aliud petimus, quam juris historici Regni Croatici, quod juramento et pacto solemniter nobis confirmatum est, redintegrationem. Ejusmodi causae croaticae compositionem, sicut nobis certum compertum est, jam pia memoriae Franciscus Ferdinandus animo agitavit.

Haec jam vota nostra sunt, quorum patrocinium ut Sanctitas Tua pro temporum opportunitate suscipiat, enixe supplicamus.

Quod si vero — quod Deus avertat — Austriam bello devinci contingat hostesque, votorum suorum compotes facti, exitum ei comparent: Sanctitas Tua id agat quaesumus, ut Croatarum gens una cum Slovenis in meridionale slavicum¹⁸ regnum cum plena politica, nationali ac religiosa libertate et a quocunque alio statu independentia.

Si autem omnino fieri non possit, ut Croatae et Sloveni in unum regnum cum plena libertate proprioque cum rege coalescant, Sanctitas Tua id saltem obtinere studeat, ut quaecumque rerum commutatio fiat, et Croatae et Sloveni unum corpus integrum nulla parte abscissa, efficiant. Id ut queramus, summa nos fidei catholicae conservandae necessitas compellit. Idem etiam rationes unionis Ecclesiae graecae cum Romana ferunt. Superioribus his annis unionis opus inter Croatas laetissima incrementa cepit. Catholici graeci-uniti Croatiae inter omnes unitos palmam ferunt. Accedit, quod recentiore aetate Croatae et Sloveni ad causam unionis omnem cogitationem studiumque intenderunt. Id unum attigisse sat sit ante paucos annos nobili consilio operis unionis promovendi causa conditam esse Sodalitatem titulo "Apostolatus SS. Cyrilli et Methodii" cui jam 40.000 sociorum nomen dederunt, et quae magnas pecuniae summas missionibus catholicis inter schismaticos Balcani juvandis coegit. Ita jam opus unionis sociatis viribus in dies magis profecit. Si ergo successerit Croatarum ac Slovenorum terras totas cunctas in unum corpus saltem autonomum et administrativum conjunctas servari, id procul dubio universae [str. 13] Eccle-

¹⁸ U tekstu prekrizeno «meridionale slavicum» i dodano rukom «croaticum».

siae catholicae utilitati et emolumento erit, cum jure sperare liceat, opere unionis convalescente, illa decies centena millia schismaticorum, qui in finibus Croatiae incolunt, ad unionem romanam reductum iri, indeque rem catholicam toto Oriente schismatico uberem fructum capturam esse.

His itaque ad Sanctitatem Tuam delatis supplices rogamus, ut causam nostram vigilante oculo seduloque cures, cumque pro temporum opportunitate licebit, pro causa nostra in Potentem hujus mundi consensu deprecari. Agitur namque de Regno Croatiae, quod banus Nicolaus Erdödy literis die 10 Octobris 1683 ad Innocentium PP. XI scriptis "catholicissimum" vocabat, redintegrando et conservando. Catholici et Croatae! haec votorum nostrorum summa est. Tibi autem Sanctissime Pater, solemniter adseveratione fidem damus non in perpetuo ac integerrimo erga Sanctam Sedem Apostolicam officio perseveraturos omnemque operam navaturos, ut etiam populum, cui Divina Providentia magistros ac duces nos praeposuit, in eadem erga Sanctam Matrem Ecclesiam et Summum Pontificem oboedientia ac pietate contineamus, numquam non consci nobilissimi muneris a Deo genti croaticae assignati: ut Orientem a matre Ecclesia jam inde a mille annos abscissum ad communionem et oboedientiam S. Petri reducat.

Quae ut fauste feliciterque succedant, a Sanctitate Tua Benedictionem Apostolicam, certissimum coelestium gratiarum optimorumque profecuum pignus, submissis precibus expetimus.

Collegium croatico-slovenum ad Comitia Imperii Delegatorum.

Confederatio nationalis croatica catholica.

Senioratus academicus croaticus associationum catholicarum /videlicet: Hrvatska, Domagoj, Preporod, Kačić, Antunović, Pavlinović, Dobrila, Stossmayer, Martić, cum aliis novem academiis theologiae Candidatorum./

Societas Leonina croatica.

Societas Piana croatica. [str. 14]

Confoederatio christiana socialis slovena.

Unio popularis christiana politica slovena.

Senioratus academicus slovenus associationum catholicarum (videlicet: Danica, Zarja, Dan, cum aliis quattuor academiis theologiae Candidatorum.)

Apostolatus SS. Cyrilli et Methodii Dioecesis Labacensis.

Adsentientibus et adprobantibus moderatoribus supra memoratarum conjunctionum.

Flumine — Rijeka — Prid. Non. Apriles a. M.C.M.X.V.¹⁹ [str. 15]

¹⁹ Datum na konceptu Spomenice je 4. travnja 1915.